НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

ПІДКОМІТЕТ З ПИТАНЬ РАННЬОГО РОЗВИТКУ
ТА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ КОМІТЕТУ ВЕРХОВНОЇ РАДИ
УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ОСВІТИ, НАУКИ ТА ІННОВАЦІЙ

КОНЦЕПЦІЯ ОСВІТИ ДІТЕЙ РАННЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2020

УДК 373.2(477)(083.9)

Затверджено Президією Національної академії педагогічних наук України
(протокол № 1-2/8-119 від 18.06.2020 р.)

Авторські майнові права належать
Національній академії педагогічних наук України.
Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 98095 (від 15.06.2020)

Експерти:

Алла Богуш, завідувач кафедри теорії і методики дошкільної освіти Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України.

Ніна Омеляненко, голова всеукраїнської громадської організації «Асоціація працівників дошкільної освіти».

Ева Огродська-Мазур, керівник Закладу загальної педагогіки та методології досліджень Відділення етнології і наук про освіту Сілезького університету в Катовицях, Республіка Польща, доктор хабілітований в галузі гуманітарних наук, професор звичайний.

Смарагда Пападопулу, професор кафедри початкової освіти факультету наук про освіту Яннінського університету, Республіка Греція, PhD в галузі наук про освіту, професор.

Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку /Національна академія педагогічних наук України. – Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. – 44 с.

ISBN 978-966-2112-08-5

У Концепції окреслено напрями діяльності різних соціальних інститутів, відповідальних за освіту дітей раннього та дошкільного віку відповідно до сучасних викликів та проблем дошкільної освіти; визначено суб'єктів системи дошкільної освіти, місію і візію освіти дітей раннього і дошкільного віку. Наголошено на необхідності: розвитку мережі закладів дошкільної освіти державної та приватної форм власності; стимулювання батьківського партнерства; забезпечення якості дошкільної освіти, визначення критеріїв моніторингу якості дошкільної освіти; підвищення соціального статусу педагогічних працівників закладів дошкільної освіти; розвитку професійної компетентності педагогічних працівників як умови якісної дошкільної освіти; наукового забезпечення освіти дітей раннього та дошкільного віку.

Схарактеризовано ризики, пов'язані з реалізацією Концепції.

ISBN 978-966-2112-08-5

© Національна академія педагогічних наук України, 2020

Над Концепцією працювали:

Укладачі/автори –

Воронов В. А., голова підкомітету з питань раннього розвитку та дошкільної освіти Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій;

Гавриш Н. В., головний науковий співробітник лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор;

Канішевська Л. В., заступник директора Інституту проблем виховання НАПН України з науково-експериментальної роботи, доктор педагогічних наук, професор;

Піроженко Т. О., завідувач лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України;

Рейпольська О. Д., завідувач лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, доцент;

Сисоєва С. О., академік-секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України.

Надання аналітичних матеріалів та консультацій –

Бєлєнька Г. В., професор кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор педагогічних наук, професор;

Бех І. Д., директор Інституту проблем виховання НАПН України, доктор психологічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України;

Дралюк Я. М., директор закладу дошкільної освіти № 100 «Казка»;

Литвин Л. В., заступник генерального директора з питань розвитку, науково-методичної роботи навчально-виховного комплексу Європейська школа «Михаїл»;

Луговий В. І., перший віце-президент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України;

Максименко С. Д., академік-секретар Відділення психології, вікової фізіології та дефектології НАПН України, доктор психологічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України*;*

Пісоцька Л. С., декан факультету дошкільної освіти Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат педагогічних наук, доцент;

Цвєткова Г. Г., завідувач кафедри педагогіки і психології дошкільної освіти та дитячої творчості Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, доктор педагогічних наук, професор.

Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку пройшла громадське обговорення.

ЗМІСТ

І. СТАН ОСВІТИ ДІТЕЙ РАННЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УКРАЇНІ 8

1.1. Сучасні виклики до освіти дітей раннього та дошкільного віку 8

1.2. Суб'єкти системи дошкільної освіти 12

1.3. Місія, візія, цінності освіти дітей раннього та дошкільного віку 14

ІІ. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ДІТЕЙ РАННЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ 15

2.1. Ранній розвиток дитини від народження до трьох років 15

2.2. Дошкільна освіта: сучасні стратегії й тактики 17

2.3. Рівний доступ до дошкільної освіти 20

2.4. Розвиток мережі закладів дошкільної освіти державної та приватної форм власності 21

2.5. Державно-громадське та державно-приватне партнерство в управлінні дошкільною освітою 22

2.6. Мотивація батьківського партнерства 24

2.7. Якість дошкільної освіти 25

2.8. Забезпечення фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я дітей 27

2.9. Соціальний статус педагогічних працівників закладів дошкільної освіти 31

2.10. Професійна компетентність педагогічних працівників як умова якісної дошкільної освіти 32

2.11. Наукове забезпечення освіти дітей раннього та дошкільного віку 34

III. ЗАКОНОДАВЧІ Й УПРАВЛІНСЬКІ ПЕРЕДУМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ. ФІНАНСУВАННЯ 35

IV. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ 36

V. РИЗИКИ, ПОВ'ЯЗАНІ З РЕАЛІЗАЦІЄЮ КОНЦЕПЦІЇ 37

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТЕРМІНІВ 38

Доступність і якість освіти для дітей раннього та дошкільного віку – шлях до сталого розвитку та якісного людського капіталу України

Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку – система науково-обґрунтованих положень, що визначають стратегічні напрями освітнього розвитку дітей від народження до шкільного віку відповідно до викликів глобалізованого світу, цифрового суспільства, очікувань громадян України щодо державницької позиції підтримки дошкільного дитинства.

Метою Концепції є визначення провідних ідей і принципів щодо забезпечення на засадах дитиноцентризму системних змін в освіті дітей раннього та дошкільного віку, управлінні системою дошкільної освіти на різних її рівнях.

Соціальна значущість Концепції полягає в її спрямованості на створення загального соціопростору солідарної відповідальності батьків, педагогів і державних працівників за якість освіти дітей раннього та дошкільного віку як стратегічного ресурсу реалізації цілей сталого розвитку суспільства.

Концепція ґрунтується на основних положеннях Міжнародної конвенції ООН про права дитини, Конституції України, Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», інших нормативних актах стосовно дитинства та узгоджена із завданнями Концепції нової української школи.

Засадничими принципами державної політики в сфері освіти дітей раннього та дошкільного віку є: її доступність для кожної дитини; забезпечення умов для реалізації здібностей, інтересів, потреб і всебічного розвитку дитини; єдність навчання, виховання та

розвитку дітей; поєднання сімейного і суспільного виховання; єдність виховного впливу сім'ї та інших суб'єктів освітньої діяльності; наступність дошкільної та початкової освіти; світський характер освіти в державних і комунальних закладах освіти; дитиноцентризм та особистісно орієнтований підхід до розвитку дитини; відповідність змісту, рівня й обсягу освіти дітей раннього та дошкільного віку особливостям вікового розвитку та стану здоров'я дитини; інші засади та принципи, визначені Законом України «Про освіту».

І. СТАН ОСВІТИ ДІТЕЙ РАННЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УКРАЇНІ

1.1. Сучасні виклики до освіти дітей раннього та дошкільного віку

Відповідно до Міжнародної стандартної класифікації освіти, МСКО (*International Standard Classification of Education, ISCED*), нульовий рівень освіти «рання дитяча освіта» (*level 0 – Early childhood education*) охоплює два стратегічно важливих для всього подальшого життя людини періоди: ранній вік (від народження до виповнення трьох років) і дошкільний вік (від трьох до шести-семи років), у якому особливе місце посідає передшкільний період, що збігається зі старшим дошкільним віком.

Дошкільна освіта є самоцінною первинною ланкою системи безперервної освіти, що закладає підґрунтя розвитку особистості дитини для її навчання упродовж життя. Дошкільна освіта для дітей старшого дошкільного віку (з п'яти років), згідно з законодавством України, є обов'язковою.

Метою якісної освіти дітей раннього та дошкільного віку є забезпечення гармонійного фізичного, психічного,

розумового, духовно-морального розвитку особистості дитини, її фізичного і психічного здоров'я, виховання ціннісного ставлення до себе й світу, формування механізмів її соціалізації, творчого самовизначення та саморозвитку в різних умовах життєдіяльності.

Виховання, навчання та розвиток дітей раннього та дошкільного віку здійснюється в сім'ї, закладах дошкільної освіти та закладах неформальної дошкільної освіти різних типів і форм власності. Система дошкільної освіти охоплює також наукові та методичні установи, які досліджують проблеми раннього та дошкільного дитинства і здійснюють розроблення його науково-методичного супроводу; органи управління, що здійснюють організацію і контроль за діяльністю закладів дошкільної освіти в тісному взаємозв'язку з іншими суб'єктами дошкільної освіти (родина, громада, заклади неформальної освіти, медичні установи тощо).

Суттєвою прогалиною сучасної дошкільної освіти України є відсутність системи суспільних впливів на ранній розвиток дитини від народження до трьох років.

Шляхи вдосконалення системи дошкільної освіти потребують державної підтримки раннього розвитку людини, формування культури відповідального батьківства та підготовки педагогічних працівників нової генерації.

Стан вітчизняної дошкільної освіти характеризується необхідністю системних перетворень, пов'язаних із новими вимогами до освіти дітей раннього та дошкільного віку, діяльності закладу дошкільної освіти, усіх учасників освітнього процесу – суспільства, вихователів закладів дошкільної освіти, дітей та їхніх батьків.

За даними Державної служби статистики України, станом на 1 січня 2019 р. в Україні функціонує 14,0 тис. закладів дошкільної освіти (юридичних осіб), у яких виховується 1,3 млн дітей. З них у містах – 5,8 тис.

закладів (39 %), у яких виховується 970 тис. дітей (75,9 %). У сільській місцевості функціонує 9,1 тис. закладів (61 %), у яких виховується 309 тис. дітей (24,1 %).

Окрім того, додатково при закладах середньої освіти організовано 1,8 тис. груп для дітей дошкільного віку, в яких охоплено освітою майже 24 тис. дітей. Відповідно простежується тенденція до скорочення мережі закладів дошкільної освіти в сільській місцевості та зростання в міській. Це зумовлено міграцією населення до великих міст і браком коштів на утримання закладів дошкільної освіти в об'єднаних територіальних громадах та сільській місцевості.

Із загальної кількості дітей, які відвідують заклади дошкільної освіти: 1,3 млн (98,9 %) – перебувають у комунальних закладах; 10,1 тис. (0,8 %) – у приватних закладах; 3,6 тис. (0,3 %) – у державних закладах.

Нерівномірним є охоплення дітей дошкільною освітою за регіонами: від понад 70 % у Полтавській та Сумській – до 55 % в Івано-Франківській та Львівській областях.

Показники охоплення дошкільною освітою дітей раннього віку (від 0 до 2-х років): 14,6 % від загальної їх кількості. Дошкільною освітою майже не охоплені діти раннього віку, зокрема лише 20 дітей до одного року відвідують заклади дошкільної освіти. Охоплення дітей дошкільного віку (3-5 років) становить – 74,4 % (у містах – 83,7 %; у сільській місцевості – 56,2 %).

Заклади дошкільної освіти відвідують: 69,9 тис. дітей із особливими освітніми потребами, в тому числі 9,0 тис. дітей із інвалідністю; 3,3 тис. дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; 22,2 тис. дітей, які потерпіли від наслідків Чорнобильської катастрофи.

До позитивних тенденцій розвитку вітчизняної системи дошкільної освіти можна зарахувати:

– функціонування широкої мережі різних типів закладів: заклади комбінованого, загального, компенсуючого типів; ясла-садки, центри розвитку

дитини, навчально-виховні комплекси з дошкільними відділеннями, дитячі будинки сімейного типу;

– осучаснення наукового підґрунтя змісту і процесу дошкільної освіти на засадах гуманної педагогіки з урахуванням сучасних принципів організації освіти (дитиноцентризму, природовідповідності, культуровідповідності, інтеграції тощо);

– розроблення й оновлення програмно-методичного забезпечення освітнього процесу закладу дошкільної освіти згідно з вимогами державного стандарту;

– забезпечення в закладах дошкільної освіти умов для розвитку дітей із особливими освітніми потребами, зокрема, створення програмно-методичного супроводу інклюзивної освіти, розроблення організаційних засад діяльності інклюзивних груп, затвердження форми індивідуальної програми розвитку обдарованих дітей і тих, які мають ментальні й фізичні порушення розвитку;

– проведення моніторингових досліджень у системі дошкільної освіти за фінансової підтримки ЮНІСЕФ.

Сучасне суспільство знаходиться на етапі стрімкого розвитку нанотехнологій, робототехніки, digital-технологій, ІТ-технологій, які стимулюють самоактивність, саморух особистості у суспільстві та значною мірою впливають на ранній освітній розвиток. Такі тенденції потребують врахування при формуванні творчої особистості дитини, здатної до самореалізації та самовизначення.

Модернізація і реформування сучасної дошкільної освіти має стати відповіддю на численні виклики, пов'язані з:

– неузгодженістю правових, економічних, соціально-психологічних аспектів функціонування системи освіти дітей раннього та дошкільного віку;

– неналежним станом забезпечення рівного доступу всім дітям раннього та дошкільного віку до здобуття освіти;

– недостатнім фінансуванням освіти дітей раннього та дошкільного віку, а також дітей із особливими освітніми потребами;

– економічним неблагополуччям функціонування закладів дошкільної освіти, викликаним переадресуванням державою завдань їх фінансування на місцевий бюджет;

– нерозвиненістю приватного сектора мережі закладів дошкільної освіти, що унеможливлює реалізацію принципу доступності освіти дітей раннього та дошкільного віку;

– відсутністю чітких критеріїв оцінки якості дошкільної освіти;

– низьким соціальним статусом, відсутністю соціальних гарантій працівників дошкільної освіти;

– недостатньою увагою до організації роботи груп раннього віку, забезпечення контролю за збереженням здоров'я дітей;

– переважанням малоефективних форм взаємодії закладів дошкільної освіти з родинами, відсутністю системи роботи з формування відповідального батьківства;

– необхідністю забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою в умовах Нової української школи;

– проблемами відповідності термінології та періодизації у дошкільній освіті міжнародним стандартам.

1.2. Суб'єкти системи дошкільної освіти

Суб'єктами системи дошкільної освіти є: діти раннього та дошкільного віку, педагогічні працівники у сфері дошкільної освіти, батьки вихованців та особи, які їх замінюють, батьки-вихователі дитячих будинків сімейного типу, асистенти дітей із особливими освітніми потребами.

Права дитини у сфері дошкільної освіти визначені Конвенцією з прав дитини, Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про дошкільну освіту» та іншими нормативно-правовими актами.

Організація груп закладів дошкільної освіти відбувається з урахуванням затвердженої Законом України «Про дошкільну освіту» вікової періодизації: немовлята (до 1 року); ранній вік (від 1 до 3 років); дошкільний вік (від 3 до 6/7 років), який, у свою чергу, має такі періоди: молодший дошкільний вік (3-4 роки), середній дошкільний вік (4-5); старший дошкільний вік (5-6/7) як передшкільний період.

З огляду на виняткову роль власної активності дитини, яка є не лише об'єктом педагогічного впливу, а передусім виступає його суб'єктом, позиція дитини в освітньому процесі має забезпечувати їй можливість жити власними силами, у злагоді з довкіллям і згоді з собою. Активна позиція дитини є однією з найважливіших умов забезпечення якості дошкільної освіти.

Незалежно від змісту професійної діяльності, педагогічні працівники у сфері дошкільної освіти (директори, заступники директора з освітньої роботи, вихователі-методисти, вихователі, асистенти вихователів, вчителі-дефектологи та вчителі-логопеди, практичні психологи, соціальні педагоги, інструктори з фізкультури, музичні керівники, керівники гуртків та інші спеціалісти) як учасники освітнього процесу зобов'язані забезпечити реалізацію освітнього процесу відповідно до стандартів, технічних регламентів, санітарних і гігієнічних норм, якісне та безпечне харчування, насичення освітнього середовища, згідно з інтересами й потребами дітей.

Педагогічні працівники будують свою професійну діяльність на принципах гуманізації та самоцінності раннього та дошкільного дитинства. Держава має створити умови для підвищення соціального статусу,

фахового рівня педагогічних працівників, забезпечення їх соціального захисту.

Батьки та особи, які їх замінюють, батьки-вихователі дитячих будинків сімейного типу, асистенти дітей із особливими освітніми потребами є активними учасниками освітнього процесу та несуть відповідальність перед суспільством і державою за якість освіти дітей раннього та дошкільного віку, їх розвиток, виховання і навчання, а також збереження життя, здоров'я, людської гідності.

Розширення психолого-педагогічного просвітництва майбутніх і молодих батьків є ресурсним (науковим, методичним, інформаційним) забезпеченням системи дошкільної освіти. Існує нагальна потреба в створенні методичних, навчальних посібників, інших видань, зокрема й електронних, для забезпечення освітніх і соціальних потреб, організації корекційно-розвивальної роботи у складі державних, комунальних та приватних закладів дошкільної освіти, а також в умовах родинного виховання.

1.3. Місія, візія, цінності освіти дітей раннього та дошкільного віку

Місія освіти дітей раннього та дошкільного віку: забезпечення умов для всебічного та гармонійного розвитку дітей раннього та дошкільного віку, їх соціалізації на основі консолідації зусиль усіх соціальних інститутів.

Візія освіти дітей раннього та дошкільного віку: дошкільна освіта є стартовою платформою для подальшої освіти упродовж життя, першою обов'язковою сходинкою в системі неперервної освіти, фундаментом формування людського капіталу суспільства.

Цінності освіти дітей раннього та дошкільного віку:

– повага до дитини та особливостей її розвитку;

– фізичне, психічне, соціальне та моральне здоров'я дитини;

– визнання самоцінності дошкільного дитинства, його особливої ролі в розвитку особистості;

– щасливе проживання дитиною дошкільного дитинства як передумова її повноцінного подальшого розвитку;

– надбання національного досвіду суспільного та сімейного виховання для збагачення людського потенціалу суспільства.

Пріоритети освіти дітей раннього та дошкільного віку:

– увага суспільства до розвитку дитини в ранній і дошкільний періоди дитинства;

– створення сприятливих умов для досягнення дитиною дошкільної зрілості, становлення базових особистісних якостей у різних видах активності;

– побудова освітнього процесу в закладах дошкільної освіти з урахуванням потреб та інтересів дитини, пріоритету її досвіду в усіх специфічно дитячих видах діяльності та його технологічне забезпечення на засадах особистісно орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного та інтегрованого підходів;

– розроблення змістових і процесуальних характеристик педагогічного просвітництва батьків та системи забезпечення якості фахової підготовки педагогічних працівників дошкільної освіти.

ІІ. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ДІТЕЙ РАННЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Ранній розвиток дитини від народження до трьох років

В економічно розвинених країнах світу визнано, що першою інвестицією держави у формування людського капіталу країни є підтримка раннього розвитку дітей

від народження до трьох років. Перші три роки життя є вирішальними у найбільш інтенсивному розвитку всього організму дитини, що в подальшому є визначальним для розвитку людини на всіх етапах її життя.

Сучасні наукові уявлення про унікальність раннього розвитку дитини, залежність її розвитку від соціальних умов і навколишнього середовища зумовлюють необхідність уважного та дбайливого розв'язання проблем раннього дитинства, які б відповідали сучасним вимогам. Ранній вік посідає особливе місце в загальному перебігу психофізичного й особистісного розвитку дитини та є найбільш сприятливим до педагогічних впливів, інтенсивного розвитку мовлення, пам'яті, образної уяви та мислення.

Після 1 січня 1992 р. із внесенням змін до Кодексу законів про працю України для батьків були розширені можливості щодо виховання дитини в умовах сім'ї: жінці дозволили перебувати у відпустці по догляду за дитиною до трьох років. У зв'язку з цим до Закону України «Про дошкільну освіту» були внесені зміни (зарахування дитини до закладу дошкільної освіти з двох років). Мережа груп для дітей раннього віку почала стрімко скорочуватись, вихованням і розвитком дітей від народження до трьох років стала опікуватися сім'я. Внаслідок дефіциту загальної та педагогічної культури окремих батьків рівень розвитку дітей цієї вікової категорії нині не повною мірою відповідає загальноприйнятим нормам.

Проблемою є передчасне і надмірне використання батьками різноманітних електронних пристроїв як засобів навчання і розваги дітей, що робить малюків залежними від ґаджетів, ускладнює орієнтацію в реальному світі.

Штучно форсується розвиток дітей без урахування психічних і фізичних вікових особливостей, що призводить до їх психологічного виснаження. Не

враховуються особливості темпоритму життя малюків. Не здійснюється психолого-педагогічний патронат за розвитком дитини раннього віку.

Для уникнення кризових явищ у процесі розвитку дитини раннього віку батьки повинні бути добре обізнаними із закономірностями розвитку дитини, її якісними досягненнями, з умовами домірного піклування та освітнього розвитку на кожному етапі життя малюка від народження до трьох років.

Потрібна державна освітня політика для створення оптимальних умов життєдіяльності та освітнього розвитку дітей раннього віку, як у сім'ї, так і в закладах дошкільної освіти: впровадження психолого-педагогічного патронажу дітей раннього віку; створення системи навчання майбутніх і молодих батьків; організація груп раннього розвитку з гнучким графіком роботи; розроблення оновленого науково-методичного забезпечення емоційного, сенсорно-пізнавального, фізичного, мовленнєвого, комунікативного, соціально-морального та художньо-естетичного розвитку дітей раннього віку; запровадження змісту та інструментарію моніторингу якості раннього освітнього розвитку дітей із метою визначення наявних у ньому прогалин та потенційних можливостей.

2.2. Дошкільна освіта: сучасні стратегії й тактики

Завдання дошкільної освіти (від трьох до шести-семи років) спрямовані на особистісне зростання дитини, набуття вікової зрілості в різних видах дитячої діяльності, формування базових компетентностей, важливих для подальшого розвитку на наступних рівнях освіти, зокрема комунікації, навичок командної роботи, креативності, критичного мислення тощо.

З метою створення рівних можливостей для дітей різних верств населення (залежно від майнових статків,

місця проживання тощо), під час організації освітнього процесу необхідно врахувати географічні та матеріально-технічні можливості закладу дошкільної освіти (за рахунок місцевого фінансування або отримання дотацій).

Світова освітня практика по-різному підходить до виокремлення в дошкільній освіті передшкільного періоду, визначаючи його з чотирьох, п'яти та шести років. Діти цього віку здобувають освіту переважно в дошкільних відділеннях початкових шкіл. В українській системі дошкільної освіти передшкільний період охоплює старший дошкільний вік – шостий-сьомий рік життя – і є обов'язковим для цілеспрямованого набуття дошкільної освіти.

Оновлений інтегрований зміст передшкільної освіти в контексті завдань Нової української школи потребує таких моделей освітнього процесу (ігрова, проєктна, середовищна та інші), що будуються на принципах пріоритету пізнавального досвіду над інформуванням, партнерської взаємодії, активізації власних зусиль, особистісного залучення кожної дитини, діалогового формату освітнього процесу тощо.

Проєктна, ігрова, дослідно-пошукова діяльності, як надпредметні способи організації освітнього процесу, надають кожній дитині можливість для пізнання самої себе серед інших, знаходження свого місця в дитячо-дорослому співтоваристві, створюють сприятливі можливості формування базових особистісних якостей дітей (активності, самостійності, ініціативності, креативності, відповідальності тощо).

Важливим для розгортання специфічно дитячих видів діяльності (ігрової, комунікативно-мовленнєвої, предметно-продуктивної, пізнавальної, рухової тощо) є застосування широкої палітри форм і методів їх організації (полілог, досліди та експериментування, екскурсії, творча командна робота, інтерактивні методи навчання тощо).

Одним із наслідків тривалого зниження соціального статусу педагогічних працівників у галузі дошкільної освіти стало погіршення якісного рівня їхньої професійної компетентності. У зв'язку з цим гостро постає проблема реформування системи підготовки й перепідготовки педагогічних та управлінських кадрів галузі дошкільної освіти з метою забезпечення високих соціальних і професійних стандартів для працівників сфери дошкільної освіти.

Потребують розв'язання суперечності між: програмою професійної підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти, яка має не наздоганяти, а певною мірою випереджати виклики сучасності, та реальними вимогами сучасної дошкільної освіти; між тенденціями до скорочення годин на дисципліни соціально-гуманітарного та професійного блоків і гострою потребою спрямування університетського курсу на підвищення загального рівня культури студентів, розвиток у них критичного мислення, формування готовності впевнено орієнтуватися в швидкоплинному інформаційному світі.

Особливе значення серед форм освітнього процесу має організована дорослими пізнавальна діяльність дітей, у процесі якої вони отримують необхідний поштовх для цілеспрямованого руху в реалізації своїх задумів, навчаються культури мислення, пізнання, конструктивної взаємодії з однолітками і дорослими. Використання ІКТ, незважаючи на актуальність завдання формувати у старших дошкільників елементарні навички споживача, має розглядатись як допоміжний засіб, оскільки виявлення особистісної активності, ініціативи, смислотворення, налагодження міжособистісних контактів відбуваються в реальному житті дітей. Формування комп'ютерної грамотності в дітей розглядається як одне із завдань варіативного складника державного стандарту (Базового компонента дошкільної освіти) й може виконуватися в закладах

дошкільної освіти за наявності відповідних умов і жорсткого дотримання санітарно-гігієнічних вимог.

Необхідним для забезпечення наступності між дошкільною та початковою ланками освіти є усвідомлення педагогами й батьками вікових особливостей і можливостей конкретного періоду життя дитини. У цілісній системі дошкільної освіти незмінними мають бути: цінності гуманної педагогіки й цінності праці як такої; принципи як вимоги до психологічного комфорту та освітнього процесу, дидактично виваженого й збалансованого щодо прав і обов'язків дітей як його учасників; пріоритети соціалізуючого, компетентнісного і комунікативного підходів до розвивального середовища в закладі дошкільної освіти, пріоритет ровесництва як ключової умови збереження навичок взаємодії між поколіннями тощо.

2.3. Рівний доступ до дошкільної освіти

Система дошкільної освіти має реалізувати освітні потреби всіх дітей раннього та дошкільного віку, зокрема й дітей з особливими освітніми потребами (обдарованих дітей та тих, хто має ментальні або фізичні порушення). Це вимагає посилення уваги суспільства до вдосконалення нормативно-правової бази інклюзивної освіти, відповідно до міжнародних зобов'язань України у сфері прав людини, для забезпечення конституційних прав і державних гарантій на освіту дітей; розроблення і запровадження системи фінансування додаткових послуг для всіх дітей раннього та дошкільного віку, включаючи дітей із особливими освітніми потребами, зокрема через надання спеціальних субвенцій; вдосконалення системи професійної підготовки та перепідготовки психолого-педагогічних працівників для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами; організацію освітнього процесу та освітнього середовища,

орієнтованих на інтеграцію дітей із особливими освітніми потребами в дитячу спільноту; запровадження системи психолого-педагогічного супроводу дітей і раннього втручання, вчасної комплексної медико-педагогічної оцінки розвитку дітей.

2.4. Розвиток мережі закладів дошкільної освіти державної та приватної форм власності

Потреба у розвитку мережі закладів дошкільної освіти державної та приватної форм власності є гостро відчутною впродовж останнього десятиліття, незважаючи на функціонування різних типів закладів дошкільної освіти. Залишаються стійкими тенденції перевантаження груп дітей раннього та дошкільного віку в більшості закладів дошкільної освіти; скорочення дошкільних закладів у сільській місцевості; регіональне фінансування дошкільної освіти за залишковим принципом, що спричинює зменшення фінансових нормативів на утримання однієї дитини.

За роки незалежності в Україні, паралельно з розвитком державної системи дошкільної освіти, сформувався приватний сектор, який створив конкуренцію в сфері надання освітніх послуг, зумовлену потребою більшої кількості закладів дошкільної освіти. Водночас недосконалість нормативно-правового забезпечення та політика несприйняття закладів дошкільної освіти приватної форми власності загальмували розвиток цього сектора дошкільної освіти.

Важливим є унормування діяльності закладів дошкільної освіти приватної форми власності в частині створення належних санітарно-гігієнічних, психолого-педагогічних умов щодо організації предметно-просторового середовища, дотримання вимог Базового компонента дошкільної освіти, чинних програм і забезпечення належного контролю/ оцінки якості освіти

з боку відповідних органів (Державна служба якості освіти України).

З огляду на невідповідність чинної мережі закладів дошкільної освіти потребам населення щодо забезпечення можливостей набуття дошкільної освіти актуалізується необхідність здійснення таких заходів: внесення змін до Бюджетного кодексу України в частині передбачення видатків на відкриття закладів дошкільної освіти або дошкільних відділень в інших закладах освіти; проєктування й реконструкція закладів дошкільної освіти; розширення мережі приватних дошкільних закладів; розширення форм організації дошкільної освіти (відкриття додаткових груп у функціонуючих закладах дошкільної освіти, зокрема груп із короткотривалим перебуванням тощо). Також потребує спеціальних наукових досліджень здобуття дитиною адекватних потребам сім'ї форм дошкільної освіти і прийняття відповідних управлінських рішень у сфері неформальної дошкільної освіти.

2.5. Державно-громадське та державно-приватне партнерство в управлінні дошкільною освітою

Заклади дошкільної освіти зацікавлені у співпраці з громадськими організаціями, науковими установами згідно з політикою прозорості та інформаційної відкритості. Реформаційні процеси потребують тісного взаємозв'язку закладу дошкільної освіти з наукою для забезпечення наукових розробок із питань залучення потенціалу недержавних інституцій громадянського суспільства до підтримки освіти на державно-громадських засадах; для обґрунтування модернізації змісту і організаційних засад дошкільної освіти відповідно до цивілізаційних викликів. Також існує потреба у вивченні міжнародного досвіду, опануванні прогресивних практик та налагодженні зв'язків із

науковими установами, що досліджують особливості змісту й організації дошкільної освіти в Україні та за кордоном, закладами дошкільної освіти та закладами, які здійснюють підготовку та перепідготовку педагогічних працівників.

Зміцненню суспільного авторитету закладів дошкільної освіти й удосконаленню якості їхньої роботи сприятимуть: урізноманітнення механізмів діалогового функціонування, управлінської взаємодії адміністрації закладів дошкільної освіти зі структурами влади, батьківськими громадами та піклувальними радами, громадськими об'єднаннями, недержавними організаціями на засадах партнерства в напрямах здійснення допомоги й підтримки сім'ям дітей із особливими освітніми потребами, неповним і малозабезпеченим сім'ям; надання спонсорської допомоги у створенні якісних умов функціонування закладів дошкільної освіти.

Формуванню активної громадянської позиції педагогічних працівників сприятиме їхня участь у діяльності самоврядних асоціацій (професійних педагогічних асоціацій, органів батьківського самоврядування всіх рівнів), що дозволить гідно представляти інтереси дитини, популяризувати кращий досвід закладів дошкільної освіти, здійснювати педагогічне просвітництво батьків та інших членів громади. Удосконалення нормативно-законодавчої бази сприятиме покращенню різних напрямів діяльності закладів дошкільної освіти (господарчої, фінансової, освітньої тощо) й посиленню гарантій для сімей дітей раннього та дошкільного віку щодо вибору виду, форм освіти через запровадження ваучера (картки) освітнього розвитку дитини.

Доцільним є створення інтегрованого державного органу, що опікувався б проблемами дитинства та об'єднував відповідні функції Міністерства освіти і

науки України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства соціальної політики України тощо.

2.6. Мотивація батьківського партнерства

Необхідність у забезпеченні батьківського партнерства зумовлена неперевершеним значенням родинних стосунків як чинника особистісного розвитку дитини раннього та дошкільного віку.

Залучення батьків до освітнього процесу закладу дошкільної освіти утверджує позицію, згідно з якою кожен із батьків дитини є відповідальним за її навчання, виховання і розвиток, а також за збереження її життя, зміцнення здоров'я, формування почуття людської гідності та усвідомленого ставлення дитини до здорового способу життя. Права та обов'язки батьків визначаються Конституцією України, Законом України «Про освіту». Здобуття дитиною дошкільної освіти в закладі освіти або іншому суб'єкті освітньої діяльності не звільняє батьків від обов'язку доглядати, піклуватися, виховувати, розвивати і навчати дитину.

Однак поширеною у закладах дошкільної освіти залишається практика застосування таких форм взаємодії з сім'ями, що втратили свою ефективність. Втраченою є практика здійснення педагогічного патронату дітей, які з різних причин не відвідують заклади дошкільної освіти. Втім патронат має особливе значення, з огляду на низький рівень правової, медичної та психолого-педагогічної обізнаності батьків щодо специфіки підтримки, піклування й розвитку дітей раннього та дошкільного віку.

Стимулюванню батьківського партнерства сприятимуть: відродження психолого-педагогічного патронату з метою виявлення потреб сімей у підтримці раннього розвитку і навчання дітей, які з різних причин не відвідують заклади дошкільної освіти; відновлення

фінансування груп педагогічного патронату в межах конкретного закладу дошкільної освіти і на рівні регіональних органів управління; посилення механізмів заохочення малозабезпечених сімей до участі їхніх дітей у дошкільній освіті та пристосування системи до потреб сімей; поширення різних форм участі батьків у громадських об'єднаннях, піклувальних радах, громадських асоціаціях з метою удосконалення взаємодії між органами державної виконавчої влади в галузі освіти і науки та громадськістю, розроблення пропозицій щодо розширення їхньої діяльності. Особливого значення набуває психолого-педагогічне просвітництво батьків, зокрема із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, за допомогою організації дієвої роботи ресурсних центрів.

2.7. Якість дошкільної освіти. Критерії та моніторинг якості дошкільної освіти

Зміна цілей освіти, зміщення акцентів із знаннєвого на компетентнісний підхід зумовлюють нове бачення якісної дошкільної освіти. Вона має відповідати світовим освітнім тенденціям, державним вимогам, соціокультурним цінностям країни, бути спроможною задовольнити вимоги та потреби громадян українського суспільства.

Система забезпечення якості у сфері дошкільної освіти формується відповідно до Закону України «Про освіту» з урахуванням особливостей, визначених цим Законом, та охоплює систему внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості освіти, а також інструменти, процедури, заходи підвищення якості освіти (стандартизацію, ліцензування, громадську акредитацію, інституційний аудит, моніторинг якості освітньої діяльності у сфері дошкільної освіти, атестацію та сертифікацію педагогічних працівників, громадський нагляд (контроль)).

Згідно із сучасними науковими підходами, якість дошкільної освіти характеризують як багаторівневе і багатоаспектне поняття та визначають за сукупністю критеріїв: цілепокладання (оцінка мети і завдань на всіх рівнях здійснення освітньої діяльності); умови для ефективного розв'язання освітніх завдань (матеріально-технічне та кадрове забезпечення, створене розвивальне освітнє середовище, методичне забезпечення освітнього процесу); управління освітнім процесом, під час якого відбувається розвиток життєво необхідних навичок і базових особистісних якостей (оцінка механізмів та інструментів оптимальної організації надання освітніх послуг для задоволення потреб батьків, суспільства і держави); результат як рівень особистісних досягнень дитини тощо. Багатоаспектність поняття якості дошкільної освіти вимагає полікритеріального підходу до здійснення моніторингу.

Орієнтиром якості результатів дошкільної освіти України є Базовий компонент дошкільної освіти як її державний стандарт. Всі заклади дошкільної освіти (державні та приватні) мають дотримуватися вимог до рівня розвитку та вихованості дитини дошкільного віку, визначених цим стандартом. Для оптимального проведення моніторингу створено ефективний багатофункціональний інструментарій, який дає можливість об'єктивно проаналізувати дотримання освітніми закладами вимог Базового компонента дошкільної освіти. Подальшому запровадженню системи моніторингу та оцінки дошкільної освіти мають сприяти розроблення нормативно-правових і науково-методичних засад та формування порядку інституційного аудиту закладів дошкільної освіти, зокрема, вдосконалення критеріїв та індикаторів оцінювання якості роботи груп раннього та дошкільного віку, роботи закладу дошкільної освіти в цілому.

З огляду на те, що чинний зміст Базового компонента

дошкільної освіти орієнтований на оцінку остаточного результату дошкільної освіти – відстеження динаміки особистісних досягнень старших дошкільників – є невідкладна потреба в розробленні нормативно-правових і науково-методичних засад моніторингу якості роботи груп раннього та дошкільного віку (молодший і середній дошкільний вік). Актуальною є проблема підготовки педагогічних працівників закладів дошкільної освіти до здійснення моніторингової діяльності з урахуванням її багатофункціональності та інноваційності кваліметричного підходу. Розв'язанню цих проблем буде сприяти розроблення і затвердження професіограми працівників закладу дошкільної освіти та оновлення професійного стандарту фахівців дошкільної галузі зі спеціальності «Дошкільна освіта».

2.8. Забезпечення фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я дітей

Статистика свідчить, що сьогодні майже 80 % дітей мають одне або кілька захворювань, лише 15 %-20 % дітей народжуються цілком здоровими, у кожної третьої дитини фіксуються відхилення у фізичному або психічному розвитку, смертність удвічі перевищує народжуваність. У дітей дошкільного та шкільного віку переважають захворювання органів дихання, травлення, серцево-судинної системи, опорно-рухового апарату, нервової системи тощо.

Українські та зарубіжні вчені й практики вважають, що здоров'я дитини лише на 50 % залежить від різних зовнішніх чинників, а саме: готовності батьків передати здоров'я своїй дитині у внутрішньоутробний період її розвитку, а потім формувати здоров'я малюка після народження; соціально-економічних, соціально-педагогічних, психологічних і побутових умов у суспільстві, сім'ї, закладі освіти, де перебуває дитина;

екологічного середовища; здоров'язбережувального простору, в якому врівноважуються вроджені адаптивні здатності дитини та змінне середовище; рівня компетенції дорослих щодо формування, збереження, зміцнення та відновлення здоров'я дітей.

Інші 50 % здорового стану дитини залежать від того, як вона розуміє, що таке здоров'я і здоровий спосіб життя.

Здоров'я людини – стан повного фізичного, психічного, соціального й духовного комфорту, коли функції всіх органів і систем організму зрівноважено працюють із природним і соціальним середовищем. Розрізняють фізичне, психічне, соціальне й духовне здоров'я.

Фізичне здоров'я – це такий стан організму дитини, коли показники основних фізіологічних систем перебувають у межах норми й адекватно змінюються в процесі взаємодії з довкіллям; це гармонійна взаємодія всіх органів та систем, їх динамічна зрівноваженість із середовищем.

Психічне здоров'я – внутрішньосистемна основа соціальної поведінки особистості. У ньому відображається стан мозку, коли його вищі відділи забезпечують активну інтелектуальну, емоційну та свідомо-вольову взаємодію дитини з довкіллям.

Соціальне здоров'я – визначає здатність дитини контактувати з однолітками та дорослими в різних життєвих ситуаціях. Пріоритетом для соціально здорових дітей є нестресовий стиль життя.

Духовне здоров'я – усвідомлення особистістю свого «Я» як частки природи і суспільства; прояв морально-вольових рис характеру у творчій діяльності, віра у вищі духовні цінності (Бога, добро, любов), відповідальність перед іншими людьми, безкорисливість.

Згідно з Національною доктриною розвитку освіти в Україні перед педагогами та батьками постає пріоритетне завдання – виховувати в дитині відповідальне ставлення до власного здоров'я і здоров'я людей, що поруч, як до найвищої індивідуальної та суспільної цінності.

Реалізація здоров'язбережувальної функції закладу дошкільної освіти неможлива без забезпечення умов для здійснення комплексу заходів і засобів, спрямованих на зміцнення здоров'я дітей. Функція збереження здоров'я дитини в закладі дошкільної освіти полягає у підтримці й зміцненні фізичного, психологічного, соціального здоров'я дітей, формуванні відповідальності за власне здоров'я та безпеку, особисту гігієну; спрямуванні на позитивні, емоційно здорові стосунки з людьми. Залежно від специфіки функціонування закладу дошкільної освіти (загального, компенсуючого чи комбінованого типу), здоров'язбережувальна функція може реалізовуватися за допомогою комплексного використання традиційних засобів фізичного виховання, сукупного застосування організаційних форм роботи, обов'язкових для впровадження в освітній процес закладу дошкільної освіти, самостійної рухової діяльності дітей, нетрадиційних загартувальних процедур і спеціальних лікувально-профілактичних заходів, активних форм роботи з батьками, що дає підстави констатувати факт входження функції збереження здоров'я в освітній процес, який здійснюється педагогами впродовж усього часу перебування дітей у закладах дошкільної освіти різних типів та форм власності.

Водночас протягом останнього десятиріччя спостерігається загострення проблеми збереження здоров'я дітей у закладах дошкільної освіти. До цього призвели такі характерні ознаки інтенсифікації освітнього процесу, як надмірне захоплення методиками «інтелектуального розвитку» та оволодіння комп'ютерною грамотністю, порушення балансу між фізичним, емоційним, соціальним та інтелектуальним розвитком, збільшення часу організованих регламентованих занять, їх одноманітність, порушення тривалості та якості сну дітей, скорочення перебування на свіжому повітрі, недостатність часу для вільних ігор та іншої діяльності дітей.

Означені тенденції актуалізують необхідність створення комплексної системи психолого-педагогічної і гігієнічної експертизи освітніх програм на предмет відповідності обсягу, змісту, організації освітнього процесу віковим, індивідуальним можливостям дітей; експертизи медіапродукції, ігрового та дидактичного обладнання, художніх творів для дітей.

Основним об'єктивним критерієм оцінки якості продукції, що спрямована на підтримку та розвиток здоров'я дитини, має бути стан і самопочуття дітей в освітньому процесі, відповідність загальнолюдським цінностям. Освіта дитини має відбуватися в атмосфері захищеності, психологічного комфорту, оточення – бути безпечним як щодо гігієни, умов життєдіяльності загалом, так і в морально-психологічному аспекті.

Модернізація закладів дошкільної освіти у контексті забезпечення фізичного, психічного та соціального здоров'я дітей передбачає відкриття освітньо-розвивальних, оздоровчих груп, груп-ізоляторів, розвивальних груп та інших типів груп із метою задоволення попиту сімей, а також врахування інтересів дітей, розвитку їхніх здібностей, покращення здоров'я. Збереження мережі закладів і груп компенсуючого типу для дітей, які мають різні види складних захворювань (порушення зору, слуху, опорно-рухового апарату тощо), дасть можливість забезпечити сукупну медико-педагогічну допомогу дітям, які її потребують.

Суттєве значення для збереження здоров'я дітей має організація здорового та якісного харчування. Водночас численні порушення в організації харчування в закладах дошкільної освіти, зокрема, в термінах та обсягах постачання продуктів харчування, нормах харчування дітей, відсутність єдиної картотеки технологій – створюють значні ризики.

Важливо передбачити процедуру моніторингу якості продуктів харчування в закладах дошкільної освіти.

Зокрема, необхідно заборонити у меню дітей раннього та дошкільного віку використання субпродуктів, консервів, печива (які містять транс-жири, маргарин, консерванти, барвники та інші шкідливі для здоров'я дітей речовини).

Нові підходи до забезпечення здорового і якісного харчування передбачають: створення єдиної системи моніторингу і контролю за якістю харчування в закладах дошкільної освіти; модернізацію технологічного обладнання харчових блоків закладів дошкільної освіти; оновлення харчових раціонів, що задовольняють потреби організму дітей у якісному харчуванні; рецептурного збірника приготування страв у закладах дошкільної освіти; контролю за дотриманням вимог санітарно-гігієнічного та протиепідемічного режимів.

2.9. Соціальний статус педагогічних працівників закладів дошкільної освіти

Успіх модернізації та реформування системи дошкільної освіти в Україні унеможливлює низький рівень умотивованості педагогічних працівників закладів дошкільної освіти до роботи з дітьми, постійного професійного зростання, спричинений недостатнім соціальним статусом: невиправдано низькою заробітною платнею педагогів і технічного персоналу (найнижчою в освітній галузі) і водночас високим рівнем вимог та очікувань з боку суспільства до педагогів закладу дошкільної освіти; непрестижністю професії, її негативним іміджем, що створюється і підтримується в медіапросторі, відсутністю широкої пропаганди серед населення України досягнень дошкільної освіти і важливості проблем раннього та дошкільного дитинства.

Потрібні рішучі й послідовні дії з боку держави та суспільства для: підвищення іміджу професії вихователя шляхом висвітлення досягнень дошкільної освіти, просвітництва населення; забезпечення гідної оплати

праці педагогічних працівників закладів дошкільної освіти, зокрема психологів, соціальних педагогів, логопедів, не нижче, ніж вчителів початкової школи; здійснення соціальної підтримки молодих фахівців; надання соціального захисту керівникам гуртків, які працюють у закладах дошкільної освіти.

2.10. Професійна компетентність педагогічних працівників як умова якісної дошкільної освіти

За даними Державної служби статистики України, станом на кінець 2018 р. кількість фактично зайнятих посад закладів дошкільної освіти становить: педагогічний персонал – 141,8 тис. осіб (за штатним розписом 147,2 тис. осіб), технічний персонал – 177,6 тис. осіб (за штатним розписом 184,4 тис. осіб). Отже, можна констатувати, що не вистачає фахівців дошкільної галузі.

Облікова кількість штатних педагогічних працівників закладів дошкільної освіти становить 137,7 тис. осіб, серед них фахівці, які мають освітній (освітньо-кваліфікаційний) рівень: «молодший бакалавр», «молодший спеціаліст» – 47,5 тис. осіб (або 34,5 %); «бакалавр», «спеціаліст», «магістр» – 88,8 тис. осіб (64,5 %). Тож статистичні дані свідчать про необхідність розширення системи підготовки та перепідготовки педагогічних працівників дошкільної галузі на більш високих освітніх рівнях.

Нова генерація педагогів дошкільної освіти має бути готовою до побудови освітнього простору в закладі дошкільної освіти, суголосного з цінностями гуманістичної філософії, психології та педагогіки. Це передбачає не лише сформованість гуманістичних цінностей у майбутніх педагогів, їхньої особистісної зрілості, широкого світогляду, високого рівня освіченості, а й практичну вмілість створювати відповідне освітнє середовище, будувати взаємини з вихованцями на

засадах партнерства, здатність до розуміння себе та іншого, конкретної ситуації буття. Заявлені гуманістичні цінності освіти, ідеї особистісно зорієнтованої педагогіки, практики психолого-педагогічної підтримки, гуманної педагогіки, педагогіки розуміння та партнерства мають складати підґрунтя професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників закладів дошкільної освіти. Сучасна дошкільна освіта вимагає розвинених рефлексивних умінь вихователя, які мають бути сформовані вже на етапі навчання в закладах вищої освіти та проявлятися у врахуванні вікових та індивідуальних особливостей розвитку дітей, організаційних і змістових характеристиках освітнього процесу в різних групах закладу дошкільної освіти.

Успішна професійна діяльність сучасного педагога неможлива без здатності швидко орієнтуватися у значному інформаційному потоці, без активного використання ІКТ-технологій. Професійне документоведення має бути оптимізованим із метою вивільнення часу для ефективної організації педагогічної праці. Комп'ютерна грамотність педагогів є умовою їх швидкої орієнтації в інформаційному просторі, участі у вітчизняному та міжнародному професійному співробітництві, успішного навчання упродовж життя.

В умовах безперервної освіти педагогічним працівникам дошкільної освіти потрібно постійно підвищувати фаховий рівень. Для цього необхідно здійснити реформу системи післядипломної педагогічної освіти за змістом і за формально-процесуальними характеристиками, демонополізувати й урізноманітнити її за формами здобуття. Потребує відновлення практика наставництва як механізму підтримки молодих педагогів в умовах закладу дошкільної освіти. Доцільним є розроблення диференційованого підходу до різнорівневого визначення вимог щодо оформлення педагогічної документації та надання свободи дій

вихователям із урахуванням їхнього досвіду, рівня професійної компетентності. Особлива роль у формуванні в педагогічних працівників вмотивованості до постійного професійного зростання, ціннісного ставлення до професії належить створенню сприятливого клімату в колективі, формуванню вмінь командної роботи. Це вимагає особливої уваги до виховання управлінської культури керівників закладів дошкільної освіти.

2.11. Наукове забезпечення освіти дітей раннього та дошкільного віку

Сучасна ситуація характеризується тим, що результати сучасних наукових досягнень у сфері медицини, педагогіки та психології не повною мірою впроваджуються у реальну практику життєзабезпечення дитини раннього та дошкільного віку і функціонування сучасної сім'ї. Відсутність ефективних механізмів взаємодії між органами державної влади, наукою, бізнесом та громадянським суспільством, насамперед у вирішенні стратегічних питань дошкільної освіти, впровадження інноваційних технологій у сфері освіти дітей, а також потреба у розвитку дослідницької інфраструктури України, неконкурентоздатність на міжнародному рівні актуалізує питання модернізації наукових досліджень, що сприяють розвитку освіти дітей раннього та дошкільного віку. Передбачення можливих сценаріїв розвитку та структурних моделей функціонування державної дослідницької інфраструктури в системі освіти дітей, розроблення регламенту імплементації результатів наукових досягнень у роботу освітніх закладів (нормативно-правова база експериментальної роботи в закладах дошкільної освіти та початковій школі, процедури, технологічні карти, внесення змін до функціональних обов'язків, терміни, етапи, критерії

оцінки результату імплементації, громадський контроль імплементації, батьківський контроль тощо) забезпечить цивілізаційну перспективу України, належні умови роботи наукових і науково-педагогічних працівників, зокрема й для залучення молодих фахівців до наукової діяльності. Це сприятиме міжнародному науково-технічному співробітництву, вільному трансферу знань і мобільності дослідників у сучасних напрямах фізіології, нейропсихології, вікової, педагогічної психології та дошкільної педагогіки.

Створення міждисциплінарного центру освіти дітей раннього та дошкільного віку в системі Національної академії педагогічних наук України сприятиме імплементації наукових надбань у роботу закладів дошкільної освіти та консолідації спільних зусиль сім'ї, держави та наукових установ, щодо:

– аналізу та розроблення нормативно-правової бази, психолого-педагогічного та медичного патронату сім'ї, де виховуються діти раннього та дошкільного віку;

– розроблення стандарту якості дошкільної освіти та державного стандарту дошкільної освіти України – Базового компонента дошкільної освіти;

– інтеграції зусиль наукової спільноти (наукової, методичної, управлінської) щодо визначення зон їхньої відповідальності.

ІІІ. ЗАКОНОДАВЧІ ТА УПРАВЛІНСЬКІ ПЕРЕДУМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ. ФІНАНСУВАННЯ

Реалізація положень Концепції можлива після прийняття Закону України «Про освіту дітей раннього та дошкільного віку» та спеціальних законів, визначених у статтях Закону України «Про освіту», Бюджетного кодексу України тощо. Впровадження положень Концепції здійснюватиметься шляхом розроблення

нових нормативно-правових актів, внесення змін до чинних актів Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України, інших центральних органів виконавчої влади. Концепція потребує розроблення Плану впровадження («Дорожньої карти»), в якому будуть враховані етапність її реалізації, шляхи фінансового забезпечення та необхідність пілотування окремих положень.

Реалізація Концепції здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів та інших джерел, незаборонених законодавством.

Обсяг фінансових, матеріально-технічних і трудових ресурсів, необхідних для реалізації Концепції, визначається щороку з урахуванням можливостей державного та місцевих бюджетів, розміру міжнародної та технічної допомоги, аналізу потреб на реалізацію Концепції.

IV. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Реалізація Концепції сприятиме:

– поширенню збалансованої системи сімейного та суспільного виховання дитини раннього (від народження до трьох років) та дошкільного віку;

– створенню системи забезпечення якості та доступності дошкільної освіти;

– забезпеченню наступності між дошкільною та початковою освітою в умовах Нової української школи;

– підвищенню рівня правової, медичної та психолого-педагогічної обізнаності батьків щодо піклування та освітнього розвитку дітей раннього та дошкільного віку;

– створенню дієвого психолого-педагогічного супроводу дітей раннього та дошкільного віку з особливими освітніми потребами;

– підвищенню ефективності функціонування системи контролю та профілактики здоров'я дітей;

– забезпеченню доступу до новітніх засобів та освітніх технологій у дошкільній освіті;

– вдосконаленню системи підготовки та перепідготовки педагогічних працівників закладів дошкільної освіти.

V. РИЗИКИ, ПОВ'ЯЗАНІ З РЕАЛІЗАЦІЄЮ КОНЦЕПЦІЇ

Серед основних ризиків, пов'язаних із ухваленням Концепції: стан готовності держави до фінансування передбачених нею витрат; стан готовності сім'ї та громадських, зокрема педагогічних, спільнот посилювати вимоги до якості освіти дітей раннього та дошкільного віку, яка є першою ланкою освіти упродовж життя; подальше знецінення соціального статусу та рівня підготовки педагогічних працівників системи дошкільної освіти і, внаслідок цього, неможливість досягнення передбачених результатів освітньої реформи в Україні та прогнозованої якості людського капіталу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТЕРМІНІВ

У Концепції використано такі терміни та їх визначення:

Базовий компонент дошкільної освіти – державний стандарт дошкільної освіти. Це зведення норм і положень, що визначають державні вимоги до рівня освіченості, розвиненості та вихованості дитини шести років; сумарний остаточний показник набутих компетенцій випускником закладу дошкільної освіти на момент вступу його до школи. Втім Базовий компонент дошкільної освіти передбачає засвоєння змісту дошкільної освіти як завершеного етапу, розрахованого на весь період дошкільного дитинства, сформованість мінімально достатнього та необхідного рівня освітніх компетенцій дитини перших 6 років життя, що забезпечує її повноцінний психофізичний та особистісний розвиток;

безпечне освітнє середовище – частина життєвого, соціального середовища дитини як сукупність усіх освітніх чинників, які безпосередньо чи опосередковано впливають на особистість, мають високі показники індексу задоволеності потреб і захищеності від фізичної небезпеки та психологічного насилля;

здобувачі дошкільної освіти – діти, які здобувають дошкільну освіту в закладі освіти або за допомогою інших суб'єктів освітньої діяльності у сфері дошкільної освіти;

вихователь дітей дошкільного віку – особа, яка здійснює професійну освітню діяльність у царині виховання і навчання дітей у закладі дошкільної освіти;

діяльнісний підхід – один із ключових принципів організації життєдіяльності дітей для забезпечення їхньої активної самореалізації у різних видах дитячої діяльності;

доступність дошкільної освіти – один із принципів дошкільної освіти, що полягає у доцільному забезпеченні

кожному громадянинові освітніх послуг, які надаються системою дошкільної освіти;

дошкільний вік – період інтенсивного психічного розвитку й появи нових психічних особливостей, упродовж якого відбувається збагачення й упорядкування чуттєвого досвіду дитини, опановування специфічно людськими формами сприйняття та мислення, бурхливий розвиток уяви, формування паростків довільної уваги та смислової пам'яті. Дошкільний вік, у широкому розумінні, охоплює період від народження до початку навчання у школі, у вузькому – від 3 до 6 (7) років. Згідно з періодизацією, у дошкільному віці виокремлюють такі періоди: молодший дошкільний вік – від 3 до 4 років; середній дошкільний вік – від 4 до 5 років; старший дошкільний вік – від 5 до 6-7 років;

дошкільна освіта – обов'язкова первинна ланка системи безперервної освіти. Галузь освіти, спрямована на реалізацію освітніх завдань для дітей дошкільного віку (від народження до шести-семи років);

заклад дошкільної освіти – освітній заклад, що забезпечує реалізацію права дитини на здобуття дошкільної освіти, створює умови для її фізичного, психічного, розумового, духовного і комунікативного розвитку, соціальної адаптації та готовності навчатися упродовж життя;

індивідуальна програма розвитку здобувача дошкільної освіти – документ, що забезпечує індивідуалізацію освіти дитини дошкільного віку, містить перелік необхідних освітніх потреб/послуг для розвитку дитини. Індивідуальна програма розробляється групою фахівців із обов'язковим залученням батьків дитини з метою визначення конкретних освітніх стратегій і підходів до здійснення освітнього процесу;

комплексна освітня програма – відкрита система компонентів (частин) і зв'язків між ними, об'єднаних пріоритетними освітніми напрямами або лініями

розвитку, концептуально взаємозумовленими завданнями і змістом, формами і методами організації освітнього процесу, де кожна позиція накладає відбиток на всі інші, що і створює в результаті певну сукупність умов для розвитку дитини;

компетентність дитини – інтегральна якісна характеристика розвитку особистості, основними показниками якої є оптимальний для віку ступінь сформованості знань, умінь, навичок, інших здатностей і здібностей, які дитина може реалізувати в провідній діяльності;

мережа закладів дошкільної освіти – сукупність закладів дошкільної освіти різних типів і форм власності, що забезпечують реалізацію права дитини на здобуття дошкільної освіти, створюють умови для її фізичного, розумового і духовного розвитку, соціальної адаптації та формування готовності навчатися упродовж життя;

моніторинг якості дошкільної освіти – це систематичне спостереження, оцінювання і прогнозування стану освітньої системи закладу дошкільної освіти щодо її відповідності прийнятим стандартам;

освітня програма – це нормативно-управлінський документ, який характеризує специфіку змісту дошкільної освіти конкретної установи й особливості організації освітнього процесу;

освітній простір – це комплекс психолого-педагогічних умов, що забезпечують всебічний розвиток дитини, який має певний зміст: у просторі здійснюються різноманітні типи і види діяльності, що адекватні потребам і здібностям дітей раннього та дошкільного віку; перевіряються гіпотези, відпрацьовуються зміст, форми, методи і технології сучасної дошкільної освіти; відбувається взаємодія із закладами культури, спорту тощо; сучасне матеріально-технічне оснащення відповідно до змісту дошкільної освіти тощо. Освітній

простір закладу дошкільної освіти складається з таких компонентів: взаємодія з різними освітніми інститутами, соціальними партнерами і учасниками освітнього процесу; предметно-розвивальне середовище; освоєння дітьми змісту дошкільної освіти;

освітнє середовище – природне або штучно створене соціо-культурне оточення дитини, яке охоплює різні види засобів і змісту дошкільної освіти, здатні забезпечити продуктивну діяльність дитини раннього та дошкільного віку. Це продукт відносин між суб'єктами освітнього простору в спеціально змодельованих умовах, що забезпечують різноманітні варіанти вибору шляху дорослішання особистості, є комплексом додаткових чинників і допоміжних послуг, які створюють комфортні умови розвитку, навчання і виховання дітей, а саме: збалансований розклад, зручність і забезпеченість ігровими приміщеннями;

парціальна програма (від лат. partialis – частковий) – освітня програма, яка визначає зміст одного або кількох взаємопов'язаних напрямів роботи закладу (наприклад, гуманістичне виховання, естетичний розвиток, екологічне виховання) на основі своєрідної педагогічної концепції;

педагоги дошкільної освіти – узагальнюючий термін, що об'єднує, всіх педагогічних працівників закладів дошкільної освіти різних типів;

принцип партнерства – один з ключових принципів здійснення освітнього процесу, що передбачає шанобливе ставлення вихованців до старших і повагу й довіру до молодших;

проєктна діяльність – надпредметний спосіб організації освітнього процесу, що надає кожній дитині можливість для пізнання самого себе серед інших, знаходження свого місця в дитячо-дорослому співтоваристві, створює надзвичайні можливості для розвитку лідерського потенціалу в дітей;

психолого-педагогічний патронаж – це система професійної діяльності спеціалістів закладів дошкільної освіти (вихователів, практичних психологів, соціальних педагогів) зі створення умов сприяння розвитку особистості дошкільника у взаємодії з родинами вихованців. Психолого-педагогічний патронаж – такий вид підтримки дитини, в основі якого лежить збереження максимуму її свободи та відповідальності за вибір способу виконання актуальних для неї завдань;

професійна кваліфікація педагогічного працівника – визнана в установленому порядку та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання), а також сформованих цінностей, що дозволяють виконувати функції педагогічного працівника у формальній та неформальній освіті або здійснювати професійну педагогічну діяльність поза межами закладу освіти;

раннє дитинство – особливий період у житті людини, основне призначення якого – пристосування до нових умов життя, орієнтація в них; оволодіння елементарними практичними вміннями та навичками, відчуттям своєї причетності до довколишньої дійсності, залежності від неї та можливості певним чином впливати на неї.

ранній вік – стартовий період у становленні особистості, що відіграє визначальну роль для подальшого розвитку. Ранній вік охоплює період від 1 до 3-х років. Згідно з періодизацією раннього дитинства, воно охоплює такі періоди: від народження до 1 місяця – період новонародженості, з 1 місяця до 1 року – період немовляти; з 1 року до виповнення 3 років – ранній вік. Це найбільш складний, інтенсивно та стадіально насичений період життя: де не лише рік, а місяць, і навіть тиждень, визначають певні зрушення у змісті та характері розвитку. Інтенсивність цього періоду є надзвичайно високою, а здобутки – винятковими;

суб'єкти освітнього процесу в закладі дошкільної освіти – учасники освітнього процесу (діти, батьки вихованців або особи, що їх замінюють, педагогічні працівники); фізична або юридична особа (підприємство, установа, організація тощо), що провадить освітню діяльність у сфері дошкільної освіти;

територія обслуговування – адміністративно-територіальна одиниця (або її частина чи окремі будинки), визначена і закріплена відповідним органом місцевого самоврядування (або уповноваженим ним органом) за закладом освіти для забезпечення права кожної дитини, яка проживає на цій території, на здобуття дошкільної освіти в найбільш доступному та наближеному до місця проживання дитини закладі освіти;

якість дошкільної освіти – відповідність освітніх результатів навчання та виховання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг. Це поняття є багатоаспектним і охоплює такі складники, як-то: якість цілепокладання, якість освітнього процесу, якість освітнього результату, якість створеного освітнього середовища, якість психолого-педагогічних умов, якість управління закладом освітнього процесу;

якість освітнього процесу – рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договорам про надання освітніх послуг;

якість результату дошкільної освіти засвідчує рівень розвиненості та вихованості дітей, їхні особисті досягнення за показниками особистісного розвитку.

Наукове видання

Національна академія педагогічних наук України

Підкомітет з питань раннього розвитку та дошкільної освіти Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій

КОНЦЕПЦІЯ ОСВІТИ ДІТЕЙ РАННЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Концепція надрукована за підтримки
Благодійного фонду імені Антона Макаренка

Підписано до друку 01.07.2020 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура «Noto Serif». Друк офсетний.
Ум. др. аркушів 2,75. Обл.-вид. аркушів 2,56.
Наклад 300 прим. Замовлення № 8НК-01-07-20.

Видавництво: ФОП Ференець В.Б.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
Серія ДК № 2846 від 07.05.2007 р.
01033, м. Київ, вул. Жилянська, 7-Б, оф. 9., тел.: (050) 545-79-69

Друк: ТОВ «Видавниче Підприємство «Едельвейс»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
Серія ДК № 4249 від 29.12.2011 р.
03170, м. Київ, вул. Зодчих, 74, тел.: (044) 361-78-68